

'התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו למה אתה משחק, אמר להן וכי מפני מה אתם בוכין...' — כיוצא בזה שני מעשים בענין אחר בסוף מכות, התחילו חבריו בוכים ורבי עקיבא משחק.

(ע"ב) 'ההוגה את השם באותיותיו' — יש מפרשים שמבטא את שם הוי"ה ככתבו. (עפ"י רא"ש יומא פ"ה יט; פירוש רבנו עובדיה מברטנורא). ויש מפרשים שאומר אותיות שם הוי"ה במלואן, יו"ד ה"א... [וזהו 'ההוגה את השם באותיותיו'] (עפ"י תוס' רבנו אלחנן ע"ז יח. וע' תוס' סוכה ה. ומהרש"א; שבועות לה. ד"ה באלף; שו"ת רדב"ז ח"ה אלף תח). וכתבו גדולי הפוסקים האחרונים לחוש לשיטה זו, שלא לבטא את השם אפילו ע"י פירוט אותיותיו (רדב"ז שם; שו"ת חתם סופר חו"מ קצב. ובנוב"י יו"ד צג) משמע שנוקט להתיר. וע' בלקוטים מכת"י לר' צדוק הכהן, בסוף קונטרס שיחת שדים (עמ' 103), שהביא מספר 'נגיד ומצוה' לאסור, אלא שכתב להתיר לומר הנוסח ב'לשם יהוד... ליהוד שם יו"ד ה"א בוא"ו ה"א... לפי שהאות ב' מפסקת בינתים. ובשם י' ה' לבד — אין איסור בהגיית האותיות במילויין).

ויש מן הראשונים שכתבו שמדובר כאן לשם בן מ"ב (ערש"י; תוס' ע"ז יח. וע"ע שו"ת חת"ס חו"מ קצב; שו"ת אבני נזר יו"ד שנח, טע, ח שנקטו לעיקר ששם הוי"ה אינו מתורגם. ואלו המפרשים כאן 'עגה' — לשון לעז, סוברים שמדובר כאן על פירוש שם מ"ב ולא על קריאת שם הוי"ה). עוד על שם בן מ"ב — ע' בשו"ת הרשב"א ח"א רכ.

'בת שבע בתו' — כבר העירו המפרשים שהכוונה לבת בנו (כמו שאמרו לעיל סט:). וכיו"ב מצינו עוד בדרול' (וע' תוס' נזיר כג: ד"ה בת בנו). ויש שלא גרסו 'בתו' (ע' יד רמה; רש"ש; ממזרה נועם).

דף קב

'אמר אביי: ברית כרותה לשפתים, שנאמר אחאב עבד את הבעל מעט, יהוא יעבדנו הרבה — כן אמר יהוא לעם בשחוק ובערמה, כדי להאביד את עובדי הבעל (כמפורש במלכים ב-י), ואף על פי כן היות ויצאו הדברים מפיו, התקיימו במקצת.

'עת היא מזומנת לפורענות... מקום מזומן לפורענות' —

'יש מקום מוכן לצער ח"ו, כמו שאמרו ז"ל ב'חלק' בשכ"מ, מקום מזומן לפורענות וכו'.

וכן זמן, כמו שאמרו ז"ל שם, עת מוכנה לפורענות. וכמו שאיתא (בתענית כט:): בר ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו"ם לישתמיט מיניה באב דריע מזליה.

וכן בנפש — כדרך שאמרו ז"ל (שם כה:). בר' אלעזר בן פדת דלא אתילד בשעתא דמזוני, וטובא.

— ואיך יצויר זה שמוכן מתחלת בריאה לרע ח"ו, והלא מפי עליון לא תצא הרעות (איכה ג)? — אבל באמת לשון חכמים מרפא, שאמרו ז"ל 'מוכן לפורענות' — לשון פרעון רק דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קדושין לט:), רק פרעון העבירות, אם לא שזכה לטעום מפרי מעשיו בעולם הזה, או מאותן מצוות שיש להם פירות. ואותו הזמן-מקום-ונפש הוא מוכן לקבל פרעון מה שנשתכר. ומה דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, היינו משום שהקב"ה נותן מלא עומסו לכל צדיק וצדיק (כדלעיל ק:), ואי אפשר בעולם הזה לקבל רוב טובה ההיא כלל, ובאותו מקום-זמן-ונפש שנשפע הפרעון ושכרו של השי"ת מצד ריבוי השפע, נעשה חס ושלום פורענות לרע, כידוע בסוד שבירתן של כלים זו היא מיתתן (ב"ק נד:). על ידי ריבוי האור... (מתוך צדקת הצדיק קעא. וע"ע שם משמואל וישלח).

[וזה לשון מהרש"ל (בחדושי אגדות לעיל צו): '... כי המקום הזה (= דן) מתחסס לעבודה זרה ביותר, כי יש מקומות בארץ מוכנים לדברים מיוחדים, כמו שהיה ירושלים מוכנת להיות עיר אלקים, כך יש מקומות מיוחדים לצאת מן אשר הוא אחד, ודבר זה היה מקום דן, ולכך שם עשה ירבעם את העגל... ויש בישראל צד בעצמם אשר הם נוטים אחר ע"ז, ולפיכך כאשר בא (= אברהם) לדן תשש כח...']

'שיצא מפיתקה של ירושלים' — יש לומר הואיל והומלך על פי הנביא, ומבואר ברמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"י) שמלך שלא מבית דוד אין ממנים בירושלים (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל...' — יש מי שפרש לפי שהברכות גורמות להשפעה ולברכה בישראל, והרי זה שאינו מברך מונע השפעה זו שהקב"ה חפץ לברך את ישראל, נמצא כאילו הוא גוזל לקב"ה ולכנסת ישראל (עפ"י הנצי"ב בחדושי לברכות לה: ובתשובותיו — ח"ה צ. ע"ש בהרחבה. וכיו"ב מובא באריכות בספר פרי צדיק (עקב ט), שמונע מישראל הקדושה והמשכת ברכה, וממילא ממשיכם לצד ההפוך, כירבעם).

— דייקו לומר 'מן העולם הזה' כי כאן צריך להכיר ולברך להש"י על כל טובה, מפני שקיימים אומות העולם האומרים על הכל 'כוחי ועוצם ידי', אבל לעתיד שיראוהו כל המעשים וישתחוו לפניו כל הברואים, לא נצטרך לברך על כל טובה, כי אז יכיר כל העולם שהכל של הש"י (עפ"י מי השלוח).

'אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך...' — המשילו כאדם המפציר בחברו ואוחז בבגדו לדבר עמו. ויש מפרשים: 'בבגדו' — בבגדתו (כדלעיל לו — 'אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו'). ויש מפרשים: על שם 'שמלה חדשה' שדרשוהו על תורתו של ירבעם, כלומר בזכות תורתו רצה להחזירו (ע' רמ"ה; ריעב"ץ; עיון יעקב. וע"ע בספר אור הישר פירוש ע"ד הדרוש).

(ע"ב) במעשה דרב אשי ומנשה — הנה קטע מתוך רסיסי לילה (לר"צ הכהן, יג. ועיקרי הדברים מצויים בספר מי השילוח לרבו):

'ואיתא בסנהדרין **'חברא קרית לי מהיכי קשרו המוציא...'** פירוש, כי הברכה שתקנו חכמים הוא הכרת הנוכח, שהש"י זן ומפרנס ונותן דבר מאכל והנאה זו, ועל זה מברכין 'ברוך אתה ה' בנוכח. אלא דמכל מקום הסיום בלשון נסתר 'המוציא...', וכן כל הברכות. כי הכרת הנוכח הוא בדרך כלל מה שהוא מורשה מאבות. אבל בדרך פרט שייכיר בכל ענין הנוכח מהש"י המורה לו באצבע לומר זה הדרך לכו וגו' כענין שהיה בימות הנביאים, זה נסתלק.

וזהו ששאל **'מהיכי קשרו...'** — פירוש, אם אתה מכיר בפרט נתינת הש"י לחם לכל בשר ולדעת מהיכן הוא ההתחלה שהתחיל הש"י להכין לך לחם ומזון שעל זה תברך לו בפרט.

והיה אפשר לרב אשי לסבור סברא זו 'מהיכן דקדים בישולא' מעצמו גם כן, דזה שכל פשוט, דמהיכן שמקדים לאפות כבר קדם להיות מוכן למאכל אדם. רק כל הלכות של חכמי התלמוד לא היו אלא מדברים המושגים בהתגלות לבם ולא מן השכל לבד, שזה אין נקרא חכמה כלל באמת. וכל זמן שלא היה בהתגלות לבבו הכרה זו שהיכי דקדים בישולא הש"י מקדים להכין לו המזון אז, לא היה יכול להורות דמברך המוציא שם, דאין דברי חז"ל והלכות שלהם כמנהגות הקבועות באיזה ספר מוסר מצד השערת שכל, דאם כן מה היה ההבדל בין התלמוד המקודש לספרים אחרים מחכמי ישראל — אבל כל

הלכות שלהם הוא רק מההתגלות הלב עד שנפתח הפה בהכרח לומר הלכה זו, שאי אפשר כלל בענין אחר. והיינו, על ידי הרגשת הנוכח דהש"י בפרט כל דבר עד שירגיש באמת בלבבו איך הש"י ברגע זו שליט בכל, והוא אופה פתו ומכין מזונו, ולולי הוא לא היה לו לאכול, עד שממילא נפתח פיו לברך 'המוציא' בדוכתי דקדים בישולא — על ידי הרגשה ברורה ומפורשת בלב כזו, אפשר לחדש אותה הלכה להיות הלכה קבועה אחר כך בתלמוד.

כידוע, דכל דבר שכבר היה אחד שהרגיש בירור אור זה על בוריו, כבר נפתח שער אותו האור בעולם והוא פתוח אחר כך לכל, דזה כל ענין עסק הדורות שקבע הש"י אע"פ שהם מתקטנים והולכים, לפי שכל האורות שנפתחים בכל דור ודור על ידי אנשי סגולה מחכמי ישראל, אין נסתמים עוד, והם פתוחים לעולם ונעשים הלכות קבועות לכל ישראל. ולפיכך אע"פ שדורות אחרונים קטנים, מכל מקום יש להם מעלה זו דננס על גבי ענק, כי כבר פתוחים לפניהם כל שערים שפתחו קדמונים, והם מחדשים והולכים לפתוח שערים אחרים, אע"פ שהם קטנים מאד מכל מקום הם במעמקים יותר, כי הם כבר עברו שער בנפשם שנפתח לראשונים. וכל הלכות שהוא מאור המאיר בלב לכל אחד מחכמי התלמוד בפרט, כבר נקבעו לאורות והלכות קבועות לכל ישראל, כי מיד שנפתח אותו אור ללב חכם פרטי, לבבות כל ישראל מחוברות כלב אחד ומיד הוא פתוח בלב כולם, כל אחד כפי מדריגתו עד קטנות המדרגות... והלכה הזו דמהיכן קשרו המוציא שהוא פתיחת אור דהכרת נוכח בכל פרט ופרט, זה אי אפשר אלא על ידי דרגא דנבואה. וזה שאמר לו מנשה 'חברא...' דכפי החסרון שלנו כך היה השלימות גם כן בהשגת נוכח דהש"י כמראה באצבע כי גם כל מעשינו פעלת לנו.

וביקש ממנו שיאמר לו וידרוש בשמו בפירקא. פירוש, האמירה אינו סיפור דברים, רק שיאיר לו אור זה בקרב לבבו, דזה היה כל לימודם תלמיד מרבו, שהרב היה מגלה לו תעלומות לבו ונפתח הלב של התלמיד גם כן, דדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, דלכן לא נכתב תורה שבעל פה, דתושבע"פ הוא לבו ומה שבלב אי אפשר לכתוב... וזה שביקש ממנו שיגלה לו אור זה בקרב לבבו כדרך רב לתלמיד, ואז ידרוש בפירקא — פירוש, שיפרסם זה בלבבות כל בני ישראל מאחר שיפתח זה בלבבו, וידרוש משמו, כי התגלות אור זה הוא ע"י התדבקות רוחיה ברוחא דלולי כן לא נתגלה זה ללבו דרב אשי, כי הוא מאור הנבואה שכבר נסתלק ולא היה אפשר להתגלות הלכה זו רק בחלום, שהוא אחד ממשים בנבואה'.

דף קג

זיחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה... — בכל הספרים שלפנינו כתוב 'זיעתר' ולא 'זיחתר'. ויש שלא גרסו כלל בגמרא 'זיחתר לו', אלא שדרשו חילוף אותיות ע' וח' (ע' דקדוקי סופרים).

ומצינו דרשות רבות המבוססות על חילופי ע' וח' [ושאר אותיות קרובות שממוצא אחד בפה] וכגון בסמוך 'התוך' דרשו מלשון חותך. וכן לעיל סג: אדר-הדור. ע"ע במובא בספר נפש חיה (לר"ר מרגליות) או"ח נג, יב; מנהגי ישראל (שפרבר) ח"א עמ' קמב. וע"ע במובא לעיל לט: ע.

ובענינה של 'חתירה' זו — ע': יד רמה; תקנת השבין ג, עמ' 10; יב עמ' 112 ואילך ובעמ' 164; אוהב ישראל — לימי הרצון והתשובה, ד"ה וגבי מנשה.

בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה, נסתכל בצדקיה

דף קא

רי"א. א. האם מותר לשורר פסוקים מן התורה?

ב. האם מותר ללחוש על המכה?

ג. האם מותר לשאול בדבר שדים?

ד. 'ההוגה את השם באותיותיו – אין לו חלק לעוה"ב' (לדברי אבא שאול) – במה דברים אמורים?

א. הקורא פסוק ועושהו כמין זמר, אף על פי שהוא משיר השירים (והרי עיקרו שיר) – מביא רעה לעולם (עפ"י רש"י).

כתבו כמה פוסקים שכשכוונתו לשבח ולהודות לה' [או כתפילה] – מותר. ברמב"ם ושו"ע הושמט כל עיקר דין זה.

[וכן הקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו – מביא רעה לעולם. להוציא אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום – זה מביא טובה לעולם].

ב. שנינו, הלוחש על המכה (פסוקים מהתורה) אין לו חלק לעוה"ב. ופרש ר' יוחנן: ברוקק ואה"כ לוחש (אבל להפך – יש לו חלק, שאין זה בזיון כל כך. ואולם איסור יש בכל אופן. יו"ד קעט, ח). ואפילו בלא הזכרת שם אסור, וכל פסוק שהוא, בין שיש לו קשר עניני למכה ולרפואה בין שאין לו.

א. לדעת רש"י בשם רבותיו – מותר בלעז. אבל ברוקק יש לזוהר בכל ענין, בפרט עם מזכירים השם (ערמ"א יו"ד קעט, ח. וע"ש ב"ח וש"ך).

ב. דוקא על המכה הקיימת אסור, אבל להגן – מותר (שבעות טו: ופוסקים). וכן במקום סכנת נפשות הכל מותר (פוסקים).

ג. אין שואלים בדבר שדים בשבת (משום 'ממצוא חפצך ודבר דבר'), אבל בחול – מותר. ולרבי יוסי אסור. וטעמו מפני הסכנה, שלא יזוק על ידיהם.

יש אומרים שלא הותר אלא לשאול על דבר שנאבד וכד', אבל מעשה שדים אסור, ככישוף. ויש חולקים. והסיקו הפוסקים שבכל אופן יש להמנע מכך.

ד. ההוגה את השם באותיותיו, לדברי אבא שאול אין לו חלק לעולם הבא. ואמרו בגמרא: בגבולין ולא במקדש. ובלשון עגה. (יש מפרשים: בלשון לעז. וי"מ: כדרך שיחה שלא לצורך, או בשינוי הנקודות). יש אומרים שמדובר בשם הוי' וי"מ בשם בן מ"ב אותיות, שמפרשו (ערש"י ותוס' סוכה ה ועוד. וכן נחלקו הדעות אם מדובר שמבטא את שם השם או שמבטא את האותיות במלואן). וכל זה לענין מה שאמרו שאין לו חלק לעולם הבא, אבל איסור יש בדבר מלבד במקדש באופן המותר.

דף קב

רי"ב. א. אלו שני צדיקים טעו וחתמו לירבעם בן נבט?

ב. איזו עת מזומנת לפורענות ואיזה מקום מסוים מזומן לפורענות?

ג. מפני מה זכה עמרי למלכות?

ד. מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה?

א. אחיה השילוני הנביא ויהוא המלך טעו וחתמו לירבעם להסכים עמו על כל מעשיו.

ב. יש עת מזומנת לטובה ויש מזומנת לפורענות, כפי שדרשו מן הכתובים. וכגון תשעה באב – זמן המזומן לפורענות. וכן יש מקום מזומן לפורענות כגון שכס, שם עינו את דינה, שם מכרו אחיו את יוסף ושם נחלקה מלכות בית דוד.

ג. עמרי זכה למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל – שומרון.

ד. אחאב זכה למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה [שניתנה בכ"ב אותיות], בכך שמאן ליתן את ספר התורה לבן הדד.

[ועוד אמרו עליו שהיה מהנה ת"ח מנכסיו ומשום כך כיפרו לו מחצה].

דף קג

ריג. האם יש לאישים דלהלן חלק לעולם הבא?

א. מנשה מלך יהודה.

ב. יהויקים ואמון מלכי יהודה.

ג. אחז ואחזיה מלכי יהודה.

ד. שאר מלכי ישראל שכתוב בהם ויעש הרע בעיני ה'.

ה. מיכה.

ו. אבשלום.

א. מנשה – לדברי חכמים, אין לו חלק לעולם הבא. רבי יהודה אומר: יש לו. מחלוקתם האם עשה תשובה אם לאו. [אמר רבי יוחנן: כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב – מרפה ידיהם של בעלי תשובה. שנה התנא לפני רבי יוחנן: מנשה עשה תשובה שלשים ושלוש שנים...].

ב. יהויקים ואמון אינם נמנים בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב, ואע"פ שהרשיעו מאד. (הטעם מפורש להלן).

ג-ד. אחז ואחזיה ושאר מלכי ישראל שכתוב בהם ויעש הרע... – שנו משום ר' מאיר: לא חיים לעוה"ב עם הצדיקים, ולא נידונים בגיהנם.

להלן אמרו שאחז לא נמנה עם אלו שאין להם חלק לעוה"ב. וכנראה דהיינו אליבא דחכמים ולא כר' מאיר.

ה. מיכה לא נמנה בין אותם שאין להם חלק לעוה"ב, מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים.